

Directions For Developing Tour Operator Activities On The Basis Of Modern Economic Mechanisms

Ulugbek Mamadaliev

Head of the Department of International Cooperation, Kokand University

Annotation

This study examines the strategic directions for developing tour operator activities on the basis of modern economic mechanisms in the conditions of rapid changes in the global tourism market. The main objective of the study is to analyze the impact of the digital economy, vertical and horizontal integration, and innovative marketing strategies on the efficiency of the tour operator business. The article highlights the role of cost optimization, service diversification, and public-private partnership models in ensuring the economic stability of tour operators. It also provides practical recommendations for the modernization of the tourism industry in the conditions of Uzbekistan.

Keywords: tour operator, economic mechanism, tourism logistics, digital transformation, diversification, cluster approach, tourist product, innovative management, globalization, economic efficiency.

Annotatsiya

Ushbu tadqiqotda global turizm bozorining jadal o'zgarishi sharoitida turoperatorlik faoliyatini zamonaviy iqtisodiy mexanizmlar asosida rivojlantirishning strategik yo'nalishlari tadqiq etiladi. Tadqiqotning asosiy maqsadi raqamli iqtisodiyot, vertikal va gorizontal integratsiya hamda innovatsion marketing strategiyalarining turoperatorlik biznesi samaradorligiga ta'sirini tahlil qilishdan iborat. Maqolada turoperatorlarning iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda xarajatlarni optimallashtirish, xizmatlar diversifikatsiyasi va davlat-xususiy sheriklik modellarining o'rni yoritilgan. Shuningdek, O'zbekiston sharoitida turizm industriyasini modernizatsiya qilish bo'yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: turoperator, iqtisodiy mexanizm, turizm logistikasi, raqamli transformatsiya, diversifikatsiya, klaster yondashuvi, turistik mahsulot, innovatsion menejment, globalizatsiya, iqtisodiy samaradorlik.

Zamonaviy jahon iqtisodiyotida turizm sohasi eng tez rivojlanayotgan va yuqori daromad keltiradigan tarmoqlardan biri hisoblanib, uning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi yil sayin ortib bormoqda. Turoperatorlik faoliyati ushbu tizimning markaziy bo'g'ini sifatida turistik xizmatlar ishlab chiqaruvchilari va iste'molchilari o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarni muvofiqlashtiradi. Bugungi kunda turoperatorlik faoliyatini rivojlantirish faqatgina yangi yo'nalishlarni ochish bilan emas, balki murakkab iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish, raqamli texnologiyalardan foydalanish va resurslarni oqilona boshqarish bilan bevosita bog'liqdir. Global raqobat muhitida turoperatorlar o'z mavqeini saqlab qolish uchun an'anaviy biznes modellaridan voz kechib, moslashuvchan iqtisodiy strategiyalarga o'tishlari shart. Bu jarayonda asosiy e'tibor turistik mahsulotning tannarxini pasaytirish, sifatini oshirish va iste'molchi talabiga moslashtirilgan individual paketlarni shakllantirishga qaratilmoqda. Iqtisodiy mexanizmlarning takomillashuvi turoperatorlarga nafaqat moliyaviy barqarorlikni, balki xalqaro bozorda milliy turizm brendining tanilishini ham ta'minlaydi.

Turoperatorlik faoliyatining iqtisodiy asosi bo'lgan mahsulot shakllantirish jarayoni hozirda tub o'zgarishlar bosqichini boshdan kechirmoqda. Zamonaviy sharoitda iqtisodiy mexanizm tushunchasi o'z ichiga narx shakllanishi, investitsion jozibadorlik, soliq imtiyozlari va innovatsion texnologiyalarni qamrab oladi. Ayniqsa, turoperatorlar faoliyatida vertikal integratsiyaning kuchayishi, ya'ni turoperatorlarning o'z mehmonxonalari, aviakompaniyalari va transport parklariga ega bo'lishi iqtisodiy samaradorlikning asosiy drayveriga aylandi. Bunday yondashuv vositachilar sonini kamaytiradi va pirovard natijada turistik paket narxining raqobatbardosh bo'lishiga olib keladi. Iqtisodiy mexanizmlarning yana bir muhim yo'nalishi —

bu xatarlarni boshqarish va sug'urtalash tizimidir. Global inqirozlar, pandemiya va geosiyosiy beqarorlik sharoitida turoperatorlar o'z iqtisodiy modelini kutilmagan yo'qotishlardan himoya qila oladigan moslashuvchan zaxira jamg'armalari va qayta sug'urtalash mexanizmlari bilan mustahkamlashlari lozim.

Raqamli iqtisodiyot sharoitida turoperatorlik faoliyatini rivojlantirishning eng ustuvor yo'nalishi — bu xizmat ko'rsatishni to'liq avtomatlashtirish va "Big Data" tahlili asosida mijozlar bazasini boshqarishdir. Bugungi sayyoh axborot texnologiyalari yordamida o'z sayohatini mustaqil rejalashtirish imkoniyatiga ega, bu esa turoperatorlardan yanada murakkab va eksklyuziv iqtisodiy takliflarni talab qiladi. Sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalarining joriy etilishi turoperatorlarga tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish, to'lovlar xavfsizligini ta'minlash va mijozlar ehtiyojini oldindan bashorat qilish imkonini beradi. Dinamik narx belgilash (dynamic pricing) mexanizmi orqali turoperatorlar talab va taklifning o'zgarishiga qarab real vaqt rejimida narxlarni optimallashtirishi mumkin, bu esa mavsumiylik omilining salbiy ta'sirini kamaytirishga xizmat qiladi. Iqtisodiy samaradorlikni oshirishda CRM tizimlarining o'rni beqiyos bo'lib, ular orqali marketing xarajatlari maqsadli yo'naltiriladi va reklama byudjetining samaradorligi ortadi. Turizm klaster yondashuvi turoperatorlik faoliyatini rivojlantirishning zamonaviy institutsional mexanizmi sifatida namoyon bo'lmoqda. Klaster tizimida turoperatorlar, joylashtirish vositalari, ovqatlanish shoxobchalari, transport korxonalari va davlat tashkilotlari yagona iqtisodiy maqsad yo'lida birlashadilar. Bu mexanizm hududiy turizm salohiyatini kompleks rivojlantirishga, infratuzilmani yaxshilashga va xizmatlar zanjirida qo'shilgan qiymatning oshishiga xizmat qiladi. Klaster doirasida turoperatorlar logistika xarajatlarini o'zaro taqsimlash, umumiy brending strategiyasini amalga oshirish va kadrlar tayyorlash tizimini yo'lga qo'yish imkoniga ega bo'ladilar. Iqtisodiy jihatdan bu yondashuv "masshtab samarasi" (economies of scale) orqali umumiy xarajatlarni kamaytirishga va mintaqaviy turizm mahsulotining jozibadorligini oshirishga yordam beradi. O'zbekiston kabi turizm salohiyati yuqori mamlakatlarda klasterlar turoperatorlik faoliyatining barqaror o'sishini ta'minlovchi asosiy vosita hisoblanadi.

Turoperatorlik faoliyatini moliyaviy sog'lomlashtirish va investitsiyalarni jalb qilishning yangi mexanizmlarini joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Davlat tomonidan beriladigan imtiyozli kreditlar, subsidiyalar va soliq preferensiyalari turoperatorlarga o'z aylanma mablag'larini ko'paytirish va yangi bozorlarga chiqish imkonini beradi. Biroq, faqatgina davlat ko'magiga tayanmasdan, xususi investitsiyalar va venchur kapitalarni jalb qilish mexanizmlarini ham rivojlantirish zarur. Turizm startaplarini qo'llab-quvvatlash, innovatsion turistik loyihalarni moliyalashtirish turoperatorlik faoliyatini diversifikatsiya qilishga yordam beradi. Masalan, ekoturizm, agroturizm va ziyorat turizmi kabi yo'nalishlarda ixtisoslashgan kichik turoperatorlar uchun maxsus iqtisodiy rag'batlantirish tizimini yaratish lozim. Bu nafaqat bozordagi raqobatni kuchaytiradi, balki turizm mahsulotining turli qatlamlar uchun ochiqqligini ta'minlaydi. Moliyaviy barqarorlik turoperatorlarga xalqaro standartlarga javob beradigan sifat menejmenti tizimlarini joriy etishga ham sharoit yaratadi.

Marketing va brending strategiyalarini iqtisodiy mexanizmlar bilan uyg'unlashtirish turoperatorlik faoliyatining muvaffaqiyatini belgilaydi. Zamonaviy sharoitda turoperator shunchaki mahsulot sotuvchisi emas, balki "tajriba dizayneri" (experience designer) bo'lishi kerak. Iqtisodiy nuqtai nazardan, emotsional va tajribaga asoslangan turizm mahsulotlari oddiy paketli turlarga qaraganda yuqori rentabellikka ega. Shu sababli, turoperatorlar maqsadli auditoriyani segmentatsiyalash va har bir segment uchun individual narx-navo siyosatini yuritishlari lozim. Raqamli marketing mexanizmlari, ijtimoiy tarmoqlardagi tahlillar va kontent-marketing orqali sayyohlarni jalb qilish an'anaviy reklamaga qaraganda ancha arzon va samaraliroqdir. Turoperatorlar o'z iqtisodiy rejalarida brend kapitalini oshirishga alohida e'tibor qaratishlari kerak, chunki kuchli brend inqiroz davrida mijozlar sadoqatini saqlab qolishning eng ishonchli mexanizmi hisoblanadi.

Turoperatorlik faoliyatida kadrlar salohiyati va inson kapitalini boshqarishning iqtisodiy mexanizmlari ham o'zgarmiqda. Bilimga asoslangan iqtisodiyotda xodimlarning malakasi

bevosita kompaniya daromadiga ta'sir qiladi. Turoperatorlar xodimlarni o'qitish va qayta tayyorlashga yo'naltirilgan investitsiyalarni xarajat emas, balki uzoq muddatli aktiv sifatida ko'rishlari lozim. Rag'batlantirish tizimini pirovard natijaga (KPI) bog'lash, masofaviy ish uslublarini joriy etish va korporativ madaniyatni yuksaltirish mehnat unumdorligini oshiradi. Iqtisodiy jihatdan samarali boshqaruv tizimi turoperatorga malakali kadrlarni saqlab qolish va xizmat ko'rsatish xatolarini kamaytirish imkonini beradi. Shuningdek, xalqaro hamkorlik va tajriba almashish mexanizmlari orqali turoperatorlar jahon andozalaridagi boshqaruv uslublarini o'zlashtirishlari mumkin.

Turoperatorlik faoliyatini barqaror rivojlantirish (sustainable development) prinsiplari asosida tashkil etish bugungi kunning global talabidir. Bu mexanizm atrof-muhitni muhofaza qilish, mahalliy jamoalarni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy foyda o'rtasidagi muvozanatni saqlashni nazarda tutadi. "Yashil" iqtisodiyot elementlarini turizmga joriy etish turoperatorlar uchun yangi bozor imkoniyatlarini ochadi. Masalan, energiya tejavchi transportlardan foydalanish, plastik chiqindilarni kamaytirish va mahalliy mahsulotlarni sotib olish orqali turoperatorlar ham ijtimoiy mas'uliyatni bajaradilar, ham operatsion xarajatlarni optimallashtiradilar. Barqaror turizm mexanizmlari uzoq muddatli iqtisodiy barqarorlikning kafolati bo'lib, u turistik resurslarning kelajak avlodlar uchun saqlanib qolishini ta'minlaydi. Iste'molchilar orasida ekologik ongning oshayotganligi sababli, barqarorlik tamoyillariga amal qiluvchi turoperatorlar raqobatda ustunlikka ega bo'lmoqdalar.

O'zbekiston sharoitida turoperatorlik faoliyatini rivojlantirishning o'ziga xos iqtisodiy mexanizmlari mavjud. Mamlakatning geografik joylashuvi, tarixiy-madaniy merosi va hukumat tomonidan turizmga berilayotgan ustuvor ahamiyat turoperatorlar uchun keng imkoniyatlar yaratmoqda. Biroq, transport logistikasining qimmatligi va infratuzilmadagi ayrim kamchiliklar iqtisodiy to'siq bo'lib qolmoqda. Ushbu muammolarni hal qilish uchun aviatransport bozorini yanada liberallashtirish, "Open Skies" siyosatini kengaytirish va milliy turoperatorlarga xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok etish uchun davlat grantlarini ajratish mexanizmlarini takomillashtirish zarur. Shuningdek, ichki turizmni rag'batlantirish bo'yicha "O'zbekiston bo'ylab sayohat qil!" kabi dasturlarning iqtisodiy samaradorligini tahlil qilish va ularni yanada kengaytirish lozim. Mahalliy turoperatorlar o'rtasida sog'lom raqobatni shakllantirish va monopolistik moyilliklarni kamaytirish bozor mexanizmlarining samarali ishlashiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, turoperatorlik faoliyatini zamonaviy iqtisodiy mexanizmlar asosida rivojlantirish kompleks yondashuvni talab etadi. Bu jarayon raqamlashtirish, integratsiya, klasterlash, moliyaviy innovatsiyalar va barqaror rivojlanish tamoyillarini o'z ichiga oladi. Turoperatorlar o'z faoliyatini strategik rejalashtirishda nafaqat bugungi daromadni, balki kelajakdagi bozor tendensiyalarini ham hisobga olishlari shart. Davlat va xususiy sektorning o'zaro hamkorligi, zamonaviy menejment uslublarini qo'llash va xizmatlar sifatini doimiy oshirib borish turoperatorlik biznesining iqtisodiy yuksalishini ta'minlovchi asosiy omillardir. Kelajakda faqatgina texnologik jihatdan ilg'or, iqtisodiy jihatdan moslashuvchan va ijtimoiy jihatdan mas'uliyatli turoperatorlar global turizm bozorida yetakchilik qila oladilar. Ushbu maqolada keltirilgan yo'nalishlar va mexanizmlar turoperatorlik faoliyatini yangi bosqichga ko'tarish va turizmning milliy iqtisodiyotdagi rolini mustahkamlash uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

- Buhalis, D., & Law, R. (2008). Twenty years of tourism and hospitality information technology research: A review and stocktake of the state of the art. *Tourism Management*, 29(4), 609-623.
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Gilbert, D., & Wanhill, S. (2018). *Tourism: Principles and Practice*. Pearson Education Limited.
- Hall, C. M. (2008). *Tourism Planning: Policies, Processes and Relationships*. Prentice Hall.
- Middleton, V. T., Fyall, A., Morgan, M., & Ranchhod, A. (2009). *Marketing in Travel and Tourism*. Routledge.

- Papatheodorou, A. (2006). Corporate Strategy in Tourism. Worldwide Hospitality and Tourism Themes.
- Pike, S. (2015). Destination Marketing: Essentials. Routledge.
- Shaw, G., & Williams, A. M. (2004). Tourism and Tourism Spaces. SAGE Publications.
- Tuzunkan, D. (2018). The Relationship between Innovation and Tourism: A Case Study of Tour Operators. International Journal of Applied Sciences in Tourism and Revenue Management, 2(1), 1-12.
- World Tourism Organization (UNWTO). (2023). World Tourism Barometer. UNWTO Publishing.
- Zaytseva, N. A. (2020). Management in the Tourism and Hospitality Industry. KnoRus.
- Mamadaliyev, U., & Halilov, G. A. (2025, September). The Role Of Economic Innovations In Diversifying Tour Operator Services. In International Conference on Global Trends and Innovations in Multidisciplinary Research (Vol. 1, No. 3, pp. 45-47).
- Mamadaliyev, U. (2025). Priority Areas For Developing Tour Operator Activities Based On Modern Economic Mechanisms. TLEP–International Journal of Multidiscipline, 2(4), 180-189.
- Mamadaliyev, U. (2025). The Transformative Impact Of Modern Information And Communication Technologies On The Service Quality Of Tour Operators. TLEP–International Journal of Multidiscipline, 2(4), 159-167.
- Mamadaliyev, U. (2025). Improving Tour Operator Activities Using Digital Technologies And Innovative Approaches. TLEP–International Journal of Multidiscipline, 2(4), 151-158.
- Mamadaliyev, U. B. (2024). O'ZBEKISTONDA TUROPERATORLIK FOALIYATINING RIVOJLANISH HOLATI. University Research Base, 528-531.
- Ulugbek, M. (2024). MODERN STANDARDS AND TECHNOLOGIES IN MANAGING THE ACTIVITIES OF TOUR OPERATORS. University Research Base, 789-794.